

Магась В. О., кандидат исторических наук, доцент, преподаватель кафедры общественных наук, Житомирский военный институт им. С. П. Королева (Украина, Житомир), vomagas@gmail.com

Активизация общественности Поднепровской Украины во второй половине 1904 г.

Рассмотрено общественно-политическую активность оппозиционно настроенной общественности во второй половине 1904 г. Союз освобождения и Союз земцев-конституционалистов приняли активное участие в подготовке Земского съезда 6–8 ноября 1904 в Санкт-Петербурге. Кроме того, Союзом освобождения была предложена и проведена с широким привлечением общественности банкетная кампания – торжества по случаю сороковой годовщины Судебной реформы 1864 г. На банкетах проносились оппозиционные речи и принимались резолюции с поддержкой требований земского съезда и, в отдельных случаях, с более радикальными требованиями. В Украине банкеты прошли в Киеве, Харькове, Одессе, Екатеринославе, Сумах и Чернигове. Земские собрания ряда губерний Российской империи (в том числе Екатеринославской, Таурической, Харьковской, Полтавской и Черниговской губерний) обсудили и направили центральной власти свои пожелания по усовершенствованию государственного строя. Также Союз освобождения стал инициатором создания профессионально-политических союзов и Союза Союзов.

Ключевые слова: Союз освобождения, Союз земцев-конституционалистов, Союз союзов, Банкетная кампания, Земский съезд, земские собрания.

* * *

УДК 94(438):329.15(=161.2)«1919/1923»

Пиріг М. І.,
аспірантка кафедри новітньої історії України
ім. Михайла Грушевського, Львівський
національний університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), mariannaryig@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗОВАНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЛІВОРАДИКАЛЬНОГО РУХУ У ПОЛЬЩІ (1919–1923 РР.)

Проаналізовано перший етап розвитку та діяльності українського лівоорадикального руху в міжвоєнній Польщі. На основі дослідження широкого комплексу архівних матеріалів виявлено та охарактеризовано головні проблеми становлення комуністичної партії на західноукраїнських землях на початку 1920-х рр.

Ключові слова: лівоорадикальний рух, КПСГ, КРПП, західноукраїнські землі, націонал-комунізм, святоюрський процес.

Комуністична ідеологія, на відміну від соціалістичних ідей на території Галичини до Першої світової війни не набула помітної підтримки з боку місцевого населення. Проте, наслідки війни, збройний конфлікт між українцями та поляками у 1918–1919 рр., втрата власної державності та невизначене становище західноукраїнських територій на міжнародній арені сприяли радикалізації політичних поглядів. Дані процеси проявилися у виникненні та поширенні як право– так і лівоорадикальних сил.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі особливостей виникнення, розвитку та діяльності українських лівоорадикальних осередків на території Польщі.

Дана проблема не була достатнім чином висвітлена в наукових дослідженнях. Радянські дослідники, зокрема М. Галушко [2], М. Панчук [5], О. Карпенко [4] та інші, переоцінювали здобутки та рівень організованості комуністичних сил у перші роки повоєнні роки у всіх сферах діяльності та їхній вплив на населення. Польські історики стверджували, що ефективне функціонування лівоорадикальних осередків розпочинається лише після їхнього перепідпорядкування Комуністичній Робітничій Партії Польщі.

Розповсюдження лівоорадикальних ідей та гасел серед населення Східної Галичини розпочинається

ще під час українсько-польської війни 1918–1919 рр. Перші поодинокі комуністичні осередки виникають неорганізовано. Спроби їх об'єднати наприкінці 1918 р. не мали жодних результатів. В лютому 1919 р. у Станіславові відбувся установчий з'їзд нової політичної партії – Комуністичної партії Східної Галичини (далі – КПСГ). Проте вже до квітня більшість членів Центрального Комітету, тобто керівництва, була арештована службами безпеки Західноукраїнської Народної Республіки [18, s. 27]. Необхідно зазначити, що під час існування ЗУНР до комуністичних угруповань масово долучалися польські робітники. Проте, після перемоги польських сил більшість із них покинули комуністичні організації [13, k. 10–11]. Станом на 1919 р. організованої ліворадикальної української партії не існувало.

Традиційно вважається, що КПСГ виникла під впливом двох головних факторів – діяльності радянських структур, спрямованої на експорт революції у найближчі держави, та поширенні лівих радикальних тенденцій на теренах Галичини. Проте, необхідно виділити три головні джерела виникнення організованого комуністичного руху на українських територіях під владою Польщі. Фундаментом для розвитку партії в Східній Галичині була Інтернаціональна революційна соціал-демократія, що існувала впродовж 1915–1918 рр. Організація позиціонувала себе як одну із найбільш радикальних існуючих тогочасних структур, проте не виробила цілісної політичної програми. У зв'язку із малочисельністю та слабким рівнем організованості вона не змогла проводити плідну роботу та здобути підтримку [3, с. 128]. Водночас з неї виійшли такі майбутні лідери комуністичного руху як Осип Крилик (Васильків) та Роман Кузьма (Турянський), Михайло Теслюк [18, s. 27].

Другим вагомим чинником поширення лівоорадикального руху на території Західної України у міжвоєнний період було панування комуністичної ідеології в радянській Україні. У 1919 р. в Києві утворено Комуністично-революційний галицький комітет, головна мета якого полягала в організації збройного виступу проти уряду Є. Петрушевича та його прихильників. Передбачалося, що галицький комуністичний осередок займатиметься створенням міцної місцевої партійної структури, а на території радянської України діячі із Галичини готуватимуть майбутній збройний виступ в Західній Україні [9, арк. 63]. Проте жодна із структур створених більшовиками не чинила реального впливу на ситуацію в Східній Галичині. Водночас багато галичан поверталися після полону у Польщу носіями комуністичних ідей. Необхідно підкреслити, що домінували серед них ідеологія боротьбизму, а не більшовицький варіант комунізму.

Саме до боротьбистського напрямку належала друга частина лідерів українського лівоорадикального руху Східної Галичини, зокрема – перший голова ЦК Кароль Саврич (Максимович), Микола Христовий, Михайло Яловий. Я. Радзейовські звертає увагу, що ця течія комунізму була дійсно «українським комунізмом», що виник на селянській основі та акцентував увагу на національному питанні. Підтверджує наявність зв'язку ідеології комунізму Західної України та боротьбизму факт того, що останній ніколи не зазнавав критики керівництва західноукраїнської партії аж до 1928 р., що була зумовлена тиском із боку тоталітарної КП(б)У [21, s. 21]. Таким чином ідеологія боротьбистів, зокрема

акцентування уваги на національному та селянському питаннях, була близькою до галицьких умов. Вплив цього комуністичного напрямку прослідковується в програмних засадах та діяльності українських ліворадикалів у Польщі впродовж 1920–х рр.

Третім ключовим чинником формування ліворадикального руху в Східній Галичині виступили діячі польської партії, що намагалися створити на цих теренах власні осередки, підконтрольні Комуністичній робітничій партії Польщі (далі – КРПП). Звітуючи про ситуацію станом на 1919–1920 рр. вони вказували, що місцевої комуністичної організації як такої узагалі не було, і єдиним підґрунтям для подальшої партійної роботи стали емігранти із російських територій. Польські діячі були переконані, що саме вони стали першими організаторами комуністичної діяльності на Східній Галичині, яка порівняно із Західною Галичиною узагалі була в плані проведення партійної роботи «незайманим тереном» [19, s. 24]. Проте, дані свідчення радше демонструють організаційний стан та впливи саме польської комуністичної партії на українських територіях аніж про діяльність їхніх українських співідейників.

Особливістю формування комуністичної партії на території Західної України на початку 1920–х рр. була відсутність організованої діяльності та відсутність належного керівництва. О. Крилик у листі до радянського керівництва у Харкові від 15 лютого 1921 р. зазначав, що перші комуністичні групи були створені спочатку виключно як своєрідні кур'єри між російською та угорською комуністичними партіями. Проте, коли стало зрозуміло, що Угорська радянська республіка приречена, створена мережа почала діяти вже у цілій Східній Галичині [9, арк. 1]. Ознакою комуністичного руху на даних теренах в перші повоєнні роки була орієнтація на самостійне поширення революційних настроїв серед місцевого населення, а також на радянську окупацію. Проте ради робітничих та солдатських депутатів утворювалися у 1920 р. виключно у містах, де перебувала радянська армія. Інертності та очікування «занесення» революції із-зовні підтверджували згодом і місцеві діячі. Оскільки цього не відбулося, поступово сформувалася думка, що революція має бути викликана зсередини, але за допомогою активної матеріальної та іншої допомоги ззовні [8, арк. 8].

Проаналізувавши перші роки діяльності, галицькі комуністи наголошували, що ядро КПСГ «складалося із свіжих людей, які перед війною стояли в стороні від практичного політичного керівництва трудових мас, людей, які не піддалися розкладаючому впливові опортуністів Ганкевичів, Віттеків та інших» [10, арк. 208]. Проте це привело до вливання в лави новоствореної сили сумнівних елементів, про що свідчать звіти польських комуністів: «спритні й верткі ... їдуть до Росії, репрезентуючи там Сх. Г. на I Конгресі III Комінтерну, отримують копшти та розпочинають «працю». Незабаром скомпromетовані уступають місце іншим, нічим не ліпшим. З іншого боку висувається троно діячів місцевих ... але не досить вироблених під політичним поглядом, без політичної школи, без достатньої ініціативи, які вважають, що справа революції у Східній Галичині буде насаджена через триумфальний похід червоної армії ... Серед тих емісарів маємо типових провокаторів і шангажистів ... які навіть є членами ЦК. Сють вони політичну та моральну деморалізацію, розтрачуючи матеріальні засоби

... Жодної широкої і планової роботи не проводиться» [13, k. 11].

Місцеві діячі не заперечували проблем із кадрами. Нестор Хомин, перебуваючи у листопаді 1920 р. у Харкові, зазначав, що більша частина партійних робітників «працює на території УСРР, не маючи змоги поїхати для праці до Галичини, де поляки жорстоко розправляються з комуністами» [6, арк. 14]. Таку ситуацію можливо пояснити радше небажанням певних осіб втягуватися в підпільну роботу на Галичині. Хоча вона передбачала певні труднощі й загрозу арешту, але далеко не «жорстоку розправу». Наявність підозрілих елементів в складі місцевих комуністичних груп використовувала для створення негативного образу лівих радикалів преса, підкреслюючи, що їх об'єднало виключно бажання легкого заробітку [22, s. 4].

Проблемою перших років існування КПСГ була також відсутність центру, здатного об'єднати існуючі комуністичні організації в єдину партійну структуру [6, арк. 150]. Адаже ефективно керувати організаційною роботою з Києва чи Харкова було неможливо. Таким чином, відсутність чіткого керівництва і підпорядкування призвела до появи різноманітних осіб із різними мандатами та директивами. Ці діячі, на думку сучасників, «могли бути всім – і генералами, і провокаторами і всяку роботу могли виконувати», в той час як для реальної роботи людей не було [7, арк. 22].

Про слабкість місцевого ліворадикального руху свідчив й той факт, що за два роки (1919–20 рр.) не відбулося жодної конференції, не було дійсних спроб проаналізувати політичну ситуацію та сформулювати вимоги партії. Така ситуація підтверджує хаотичність та неорганізованість. Лише наприкінці 1920 р. анархічний стан поступово ліквідувався і розпочалася систематична робота. Відновлено тимчасовий ЦК на чолі із О. Криликом. В першу чергу нав'язано контакт з робітництвом по селах і в містах. Поруч із вже існуючими осередками, організовано комуністичні гуртки у Дрогобичі, Бориславі, Перемишлі, Стрию, Старому Самборі, Долині, Болехові, Борщові, Коломиї, Станіславі. У Львові осередок зазнав розламу та перебував в опозиції до керівництва [13, k. 13]. Паралельно розпочалося створення комуністичних гуртків на селах. Хоча КПСГ орієнтувалася на робітничий прошарок, саме із селами контакт партії виявився якнайкращий [7, арк. 22].

Таким чином, можна стверджувати, що процес становлення КПСГ як організованої політичної сили розпочинається лише у 1921 р. Відносно стале функціонування партії дозволило їй вислати свою повноцінну делегацію на II конгрес Комінтерну, під час якого остаточно передано керівництво над КПСГ КРПП з метою ліквідації двоцентровості та досягнення «організаційної єдності всіх різнонаціональних комуністичних елементів краю» [15, k. 5].

Одночасно на початку 1921 р. з'являються перші згадки про комуністичну діяльність та агітацію у Польщі, й, зокрема у Східній Галичині та Волині на сторінках місцевої преси. Необхідно підкреслити, що комуністичні ідеї викликали острах суспільства та вважалися дестабілізаційним внутрішнім фактором.

Партійну кризу, що позначилася на розвитку руху, КПСГ пережила у 1920–1922 рр., що частково було пов'язане із її перепідпорядкуванням КРПП. Проте, це

була не основна причина розбіжностей. Опозиція до ЦК головним недоліком роботи вважала те, що найважливіші питання вирішує невелика групка людей. Для того, щоб ліквідувати цей «аномальний стан», опозиція пропонувала усунути таке керівництво. Таким чином, причина критичного становища партії, на думку частини її членів, полягала у керуючому органі – ЦК. А саме – у його формуванні за ініціативою згори, що надало владу людям, які не розумілися на загальній ситуації у краї та особливостях становища Східної Галичини та Волині [8, арк. 10].

Тривалий процес організаційного оформлення можна пояснити постійним поліційним переслідуванням ліворадикальних діячів впродовж 1919–1920 рр. Не зважаючи на слабкість руху в регіоні в зазначений період, служби безпеки Польщі вважали, що комуністи були головною загрозою для суспільного спокою у відродженій державі. Отже, такому антидержавному чиннику «необхідно однозначно протистояти» [20, s. 34]. Наприкінці квітня 1921 р. проведено серію арештів серед осіб запідозрених у радикальній пропаганді. Вперше поліція офіційно підтвердила існування в східних воєводствах організованих комуністичних груп, що підпорядковуються керівництву у Варшаві [16, s. 2–3].

Короткий період стабілізації в діяльності українського ліворадикального руху в Польщі припинив арешт комуністичного конгресу у Львові наприкінці жовтня 1921 р. Подія викликала значний суспільний резонанс й висвітлювалася навіть у пресі всіх воєводств Польщі. Зокрема, зверталася увага на зацікавлення та занепокоєння комуністичним конгресом з боку представництв сусідніх держав [17, s. 2]. Метою з'їзду преса вважала обговорення способів поширення комуністичної агітації у Східній Галичині. Водночас підкреслено причетність до організації конгресу центральних органів більшовицької партії [22, s. 4]. Водночас українське населення на початках не довіряло донесенням про комуністичний конгрес у соборі св. Юра, вважаючи такі чутки провокацією влади в сторону українців. Адже цей випадок дискредитував не лише греко-католицьку церкву, але й увесь український рух у Польщі пов'язав із радикалами.

Керівники КПСГ в оцінці наслідків цієї події для партії не намагалися приховати їх масштабність: «поліцейські переслідування спинили зовсім партійний рух» [9, арк. 2]. Під арешт потрапило понад 100 провідних місцевих комуністичних діячів. Ті партійці, котрим вдалося уникнути позбавлення волі розсіялися по місцевості та припинили будь-яку активну діяльність. Безперечно така ситуація поставила під питання подальше нормальне функціонування партії. Згідно із звітами ЦК КРПП до Комінтерну у Східній Галичині партійний округ був просто розбитий, а оцінити реальний стан речей було неможливо через брак інформації із місцевих осередків [11, k. 25]. Повністю припинився контакт із закордонними комуністами та будь-яка робота з поза меж Галичини, спрямована на допомогу руху на цій території. Частково діяльність партії довелося відновлювати через зовнішні сили. Зокрема, 30 грудня 1921 р. на нараді закордонного комітету прийнято рішення створити Тимчасове Бюро з допомоги КПСГ [14, k. 1]. Одним із завдань, яке поставило перед собою Бюро, було об'єднання розпорощених організацій, зміцнення зв'язків з місцевими галицькими осередками, а також підготовка нових партійних кадрів,

особливо із числа еміграції. Проте, попри усі зусилля комуністична партія станом на січень 1922 р. була представлена лише стало найсильнішими Львівською та Перемишльською організаціями [12, k. 5].

Статистичні дані за 1924 р. вказують на наявність в КПЗУ лише близько 200 осіб. На початку 1925 р. партія налічувала вже 294 члени. Поступове збільшення чисельності пов'язане із розширенням сфери впливу на Волинь, Холмщини та Підляшшя. Проте надалі окремі осередки в середньому налічували лиш кілька осіб і не могли претендувати на активну та продуктивну практичну діяльність.

Отже, становлення та поширення українського ліворадикального руху у міжвоєнній Польщі було процесом тривалим та проблематичним. Двоцентристість управління, відсутність чіткого керівництва, належної координації дій та планування, досвіду роботи, постійні арешти та переслідування владою активних діячів привели політичну силу до стану на межі існування. Проте незначна, але все-таки наявна, підтримка комуністичної ідеології місцевим населенням, спричинена радикалізацією суспільно-політичних поглядів та координація і фінансування з боку КРПП й КП(б)У дозволила новій політичній силі поступово розбудовувати свою мережу й до середини 1920-х рр. створити партію, здатну до активної діяльності, яка турбувала не лише владу і служби безпеки, але й український легальний політичний табір.

Список використаних джерел

1. Варгапок П. Російська революційна соціал-демократія і революційний рух на західноукраїнських землях / Актуальні проблеми історії КПЗУ. До 70-річчя створення партії. – Львів: Світ, 1990. – 321 с.
2. Галушко С. Нариси історії ідеологічної та організаційної діяльності КПЗУ в 1919–1928 рр. / С. Галушко. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1965. – 261 с.
3. Жерноклев О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918) / О. Жерноклев. – Вид. 2-е, доп. – К.: Основні цінності, 2000. – 168 с.
4. Карпенко О. До питання про утворення КПЗУ / О. Карпенко // Український історичний журнал. – 1989. – №2. – С.63–70.
5. Панчук М. «Білі плями» героїчного літопису: Із історії Ком. Партії Зах. України / М. Панчук. – Київ: Політвидав України, 1989. – 131 с.
6. Центральний Державний Архів Громадських Об'єднань України. – Ф.6. – Оп.1. – Спр.8. – 192 арк.
7. Там само. – Спр.15. – 242 арк.
8. Там само. – Спр.19. – 17 арк.
9. Там само. – Спр.22. – 74 арк.
10. Там само. – Спр.62. – 298 арк.
11. Archiwum Akt Nowych (далі – AAN). – 151. – VII-1. t. 2. – 41 k.
12. AAN. – 151. – VII-1. t. 3. – 71 k.
13. AAN. – 165. – V-118. – 17 k.
14. AAN. – 165. – V-129. – 1 k.
15. AAN. – 165. – V-132. – 6 k.
16. Aresztowanie agitatorów komunistycznych we Lwowie // Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1921. – 9 czerwca. – S.2–3.
17. Bolszewicki kongres w katedrze św. Jura // Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1921. – 1 listopada. – S.2.
18. Iwański G. Z dziejów Komunistycznej Partii Galicji Wschodniej // Z pola walki. Kwartalnik poświęcony dziejom ruchu robotniczego. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1967. – №4. – S.25–52.
19. Komunisci. Wspomnienia o Komunistycznej Partii Polski / Zakład Historii Partii przy KC PZPR; [kol. red.: Leonard Borkowicz et al.]. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1969. – 654 s.
20. Kozyna W. Działalność kierownictwa resortu spraw wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej w czasie konfliktu polsko-bolszewickiego: luty 1919–październik 1920 / Rok 1920: wojna i polityka / pod red. Mirosława Szumiły. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2011. – 178 s.

21. Radziejowski J. Komunistyczna partia Zachodniej Ukrainy 1919–1929. Węzłowe problemy ideologiczne / J. Radziejowski. – Kraków: Wydaw. Literackie, 1976 – 266 s.

22. Tajemnica świętojurska // Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1921. – 6 listopada. – S.4.

References

1. Varhatiuk P. Rosiis'ka revoliutsiina sotsial–demokratiia i revoliutsiiniy ruch na zachidnoukrains'kykh zemliakh / Aktual'ni problemy istorii KPZU. Do 70–richchia stvorennia partii. – L'viv: Svit, 1990. – 321 s.

2. Halushko Y. Narisy istorii ideolohichnoi ta orhanizatsiinoi diial'nos'tsi KPZU v 1919–1928 rr. / Y. Halushko. – L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koho universytetu, 1965. – 261 s.

3. Zhemokleiev O. Ukrains'ka sotsial–demokratiia v Halychyni: narys istorii (1899–1918) / O. Zhemokleiev. – Vyd. 2–e, dop. – K.: Osnovni tsinnosti, 2000. – 168 s.

4. Karpenko O. Do pytannia pro utvorennia KPZU / O. Karpenko // Ukrains'kyi istorychnyi zhurnal. – 1989. – №2. – S.63–70.

5. Panchuk M. «Bili pliamy» heroichnoho litopysu: Iz istorii Kom. Partii Zakh. Ukrainy / M. Panchuk. – K.: Politydav Ukrainy, 1989. – 131 s.

6. Tsentral'nyi derzhavnyi arkhiv hromads'kykh obiednan' Ukrainy. – F.6. – Op.1. – Spr.8. – 192 ark.

7. Tam samo. – Spr.15. – 242 ark.

8. Tam samo. – Spr.19. – 17 ark.

9. Tam samo. – Spr.22. – 74 ark.

10. Tam samo. – Spr.62. – 298 ark.

11. Archiwum Akt Nowych (dali – AAN). – 151. – VII–1. t. 2. – 41 k.

12. AAN. – 151. – VII–1. t. 3. – 71 k.

13. AAN. – 165. – V–118. – 17 k.

14. AAN. – 165. – V–129. – 1 k.

15. AAN. – 165. – V–132. – 6 k.

16. Aresztowanie agitatorów komunistycznych we Lwowie // Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1921. – 9 czerwca. – S.2–3.

17. Bolszewicki kongres w katedrze św. Jura // Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1921. – 1 listopada. – S.2.

18. Iwański G. Z dziejów Komunistycznej Partii Galicji Wschodniej // Z pola walki. Kwartalnik poświęcony dziejom ruchu robotniczego. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1967. – №4. – S.25–52.

19. Komunisci. Wspomnienia o Komunistycznej Partii Polski / Zakład Historii Partii przy KC PZPR; [kol. red.: Leonard Borkowicz et al.]. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1969. – 654 s.

20. Kozyna W. Działalność kierownictwa resortu spraw wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej w czasie konfliktu polsko–bolszewickiego: luty 1919–październik 1920 / Rok 1920: wojna i polityka / pod red. Mirosława Szumiły. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie–Skłodowskiej, 2011. – 178 s.

21. Radziejowski J. Komunistyczna partia Zachodniej Ukrainy 1919–1929. Węzłowe problemy ideologiczne / J. Radziejowski. – Kraków: Wydaw. Literackie, 1976 – 266 s.

22. Tajemnica świętojurska // Gazeta Lwowska. – Lwów. – 1921. – 6 listopada. – S.4.

Pyrig M. I., graduate student of the department of contemporary history of Ukraine them M. Hrushevsky, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), mariannapyrig@gmail.com

Problems of setting of Ukrainian organized left radical movement in Poland (1919–1923)

The first stage of development and activity of Ukrainian left radical movement in interwar Poland is analyzed. On the basis of the research which covers a wide set of archival materials, the main problems of formation of the Communist Party in Western Ukraine in the early 1920s are identified and described.

Keywords: left radical movement, KPSH, KRPP, Ukrainian western lands, national communism, St. George process.

Пыриг М. И., аспирантка кафедры новейшей истории Украины им. Михаила Грушевского, Львовский национальный университет им. Ивана Франко (Украина, Львов), mariannapyrig@gmail.com

Проблеми становлення організованого українського леворадикального руху в Польщі (1919–1923 гг.)

Аналізується перший етап розвитку і діяльності українського леворадикального руху в міжвоєнній Польщі. На основі дослідження широкого комплексу архівних матеріалів виявлені та охарактеризовані головні проблеми становлення комуністическої партії на западноукраїнських землях в началі 1920-х гг.

Ключевые слова: леворадикальное движение, КПСГ, KRPP, западно-украинские земли, национал–коммунизм, святоюрский процесс.

***

УДК 94(477.82–2+438–2)«1921/1939»:792

Крамар Ю. В.,
доктор історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк), yurakramar@i.ua

КУЛЬТУРНО–МИСТЕЦЬКЕ ЖИТТЯ МІЖВОЄННОГО ЛУЦЬКА

Висвітлено культурне, мистецьке, освітнє життя міжвоєнного Луцька. Після входження Західної Волині до складу Польщі місто набуло статусу воєводського. Показано, що у 1920–1930-і рр. влада намагалась перетворити його на важливий осередок польської культури на Волині. У зв'язку з цим уряд приділяв пріоритетну роль розбудові польського шкільництва в краї. До кінця 1930-х рр. цей тип шкіл став домінуючим в структурі початкових і середніх навчальних закладів міста. Велика роль приділялась популяризації польського театрального, музичного, художнього мистецтва. Водночас підкреслено, що міжвоєнний Луцьк був багатонаціональним містом, де, окрім поляків та українців проживали євреї, чехи, німці, росіяни. Діяльність культурно–освітніх закладів, мистецьких колективів національних меншин яскраво доповнювала культурну палітру міста 1920–1930-х рр. Найбільш яскравою формою їх національного самовираження став театр і музичне мистецтво.

Ключові слова: Волинь, Луцьк, культурне життя, шкільництво, театр, музика, товариство.

Період 1921–1939 рр. є надзвичайно складним і суперечливим у розвитку освітнього, мистецького, культурного життя населення Західної Волині. На культурно–мистецькі процеси Волині великий вплив справляв суспільно–політичний фактор. В основу національної політики Другої Речі Посполитої, до складу якої у міжвоєнний період входили й західноволинські землі була покладена концепція національно–державної асиміляції непольських народів. Ця політика передбачала, що асиміляція непольського населення, в тому числі українців, буде здійснюватись шляхом природного впливу польської культури. На практиці це означало глибоке проникнення польських впливів у культурне середовище національних меншин, які проживали на Волині, в т.ч. і в Луцьку.

Зауважимо, що останнім часом почали з'являтися окремі публікації, у яких розкриваються проблеми культурно–мистецького життя краю у міжвоєнний період. Серед них назвемо роботи М. Кучерепи [1], С. Степанюк [2], М. Філіпович [3], Б. Савчука [4], П. Шиманського [5] та ін. Однак, ці розвідки присвячені переважно діяльності українських культурно–освітніх товариств, які діяли на Волині. Водночас, культурне, освітнє, мистецьке життя представників інших національностей, котрі проживали в міжвоєнному Луцьку (поляків, євреїв, чехів, росіян) у науковій літературі представлено недостатньо.

Мета запропонованої статті – показати зміни, які відбувалися у культурно–мистецькому середовищі Луцька в умовах перебування у складі Польщі, простежити роль представників національних меншин у формуванні культурної палітри міста 1920–1930-х рр.

Входження Західної Волині до складу Польської держави помітно вплинуло на характер етнодемографічних процесів у краї. Відбулось воно і на становищі міст, в т.ч. Луцька, який набув статусу воєводського центру. Згідно офіційного перепису населення чисельність мешканців Луцька станом на 1921 р. складала 21 157 осіб [6, s. 30]. У 1931 р. цей показник зріс до 35 554 осіб [7, s. 27]. Загальний приріст населення Луцька у період 1921–1931 рр. був одним із найвищих серед міст східних воєводств Другої Речі Посполитої і становив 68,05% [8, с. 149].

Національний склад населення міжвоєнного Луцька був досить строкатим. Переважаючи більшість мешканців